

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура

XXXIV НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

на XL меѓународен семинар
за македонски јазик, литература и култура

(Охрид, 13. - 30. VIII 2007)

ЛИНГВИСТИКА

Скопје,
2008

Литература

1. Бернштейн С. Б.: *А. М. Селищев – славист-балканист*. Москва, 1987.
2. Конески Б.: *Историја на македонскиот јазик*, Скопје, 1967.
3. Пољоска А.: *Прилог кон истражувањето на македонско-албанските јазични контакти*. Скопје, 2005.
4. Селищев А. М.: *Славянское население в Албании*, София, 1931.
5. Треневски Т.: *Речник на жаргонски зборови и изрази*. Скопје, 1997.
6. Усикова Р. П.: *Грамматика македонского литературного языка*. Москва, 2003.
7. Цивьян Т. В.: *Модель мира и ее лингвистические основы*. Москва, 2006.

Виктор Фридман

КУЛТУРНО-ЈАЗИЧНИТЕ ПОЈАВИ КАЈ ГОРГИ ПУЛЕВСКИ

Речник од три језика / Fjalitor nka tre gjuha / Ljgat uch lisaniden од Горги Пулевски (1975) е богат извор за дијалектологијата и јазичниот контакт на почвата на Македонија во деветнаесеттиот век. Иако речникот веќе е предмет на проучување на многу научници, на пр. Џабеј 1971, Фридман 1990, Хазаи 1963, Јашар-Настева 1984, 1996, Јашар-Настева и Конески 1984, Конески 1967, 1974, 1985, Ристовски 1974, Хамити 2005, и други, сепак богатството на речников е такво што има место за уште повеќе анализа. Во овој мој придонес, би сакал да обрнам внимание на споредбата на еден параграф што е многу добро познат во неговата македонска верзија, но којшто во албанскиот и турскиот превод покажува како Пулевски многу модерно ги сфатил поимите националност и државност.

Од првата страница на својот *Речник* Пулевски истовремено посочува на важноста на знаењето на многу јазици како и потребата за образование на мајчин јазик. Како што посочува Јашар-Настева (1996), една интересна карактеристика на речникот на Пулевски е фактот дека во извесни случаи тој не преведува буквално, туку со културни еквиваленти. Така на пример, во списокот почесни титули каде што пишува – на македонски *свештеник* и на албански *prift*, на турски пишува *imam*, т.е. муслимански еквивалент, а не турскиот збор за *свештеник*, што би бил *razaz* (Пулевски 1875:109). Има цел ред такви примери, но овде сакам, како што реков погоре, да разгледам еден параграф од особена важност, досега познат на македонската публика само во неговата македонска верзија.

Прво, вредно е да го ставиме параграфот во неговиот контекст. На стр. 44 во средината има едно прашање: Којку наречија славјански има в Македонија, кажими ако знаеш. Потоа следуваат многу интересни етнографски и лингвистички детали, а на стр. 46 пишува: Којку наречија имајед, сега во Македонија, кажими ако знаеш. Следуваат други интересни етнографски и лингвистички детали, со набројување на словенските етнографски групи, а почнувајќи со Јуруците ги наве-

дува и групите кои зборуваат други јазици во Македонија. Сето тоа го пишува само на македонски, па во средината на стр. 48 почнува повторно тријазична презентација со редувањето на другите словенски народи, според Пулевски следниве: Руси [sic!], и Пољаци и Чеси и Срби и Словаци и Бугари и Хрвати. На крајот на стр. 48 доаѓа прашањето што доведува до параграфот интересен за нас: мак. Што се вељид народ. алб. Chish pouthojet njeraz. тур. Kavm neanilr.

Сега да го разгледаме одговорот, во којшто е содржана првата печатена формулација на македонската националност:

Од.	Уч.	Цр.
<p>Народ се вељид. Ју- ди који се од еден род и који зборуваат една- ков збор. и који, жаву- вајед и се другарад е- ден, со. друга, и који, нијајед, једваквн, обн- чајн и весни и весела, тајо јудите ја зикајед народ а место, во које живуваа. народ, се ве- љид оточество, од тоа, народ.</p> <p>Така и Македонците се народ а место во ни- вне ја Македонија.</p>	<p>Њераз, позон, ѡери- јат нка њнок цила јак оде цила покувендонн. цат, сссн. кувенд, еде. цели, порони, еде шо- кунисмет, ки, мојетер. оде цила, кишиџи цит ссн адет оде кавга еде газурто, ата, ѡерази, поуојет ѡераз, аво ве иди иде цила порони, ѡерази поуојет атија ика ата ѡераз.</p> <p>Ашту еде шкипитарат јан ѡераз, еде весди. етијсе повоја Македо- нија цила, порони аѡ.</p>	<p>Кави аилар, нисан ѡи, бир мадеден одуб во ан- галер, дахи, бар цинс, куласети, нар, во анга- лер јашар во јочинер. лер бери обирниџи во англасери биринис си- парни во турки во шаз- ликлари, нар, од ерке- љери, кави, чаарараар, ила јери ѡи кази, јаша- дега, јерде, аилар, по- дерлек од кавни.</p> <p>Дахи, македонлудар, кавидер во јерни дахи онларин аилар Македо- нија, хер, ѡи, македо- нијада, јашарса, маке- донлу аилар.</p>

Првиот параграф е горе-долу идентичен во трите јазици и навистина нема никакви суштински разлики, особено ако допуштиме некои помодерни разлики во современата лексика. Но вториот параграф има интересни и суштински разлики, кои многу интересно ја изразуваат ситуацијата во Македонија пред повеќе од сто години, а сè уште се актуелни. За читателите на оваа статија македонскиот текст е јасен, но еве ги албанскиот и турскиот текст во современ македонски превод.

Албанскиот: Така и Албанците се народ, и оние коишто живеат тука нивното место го нарекуваат Македонија. (Ashtu ede shkipitarat jan njeraz, ede vendin, etijse pothojn Makedonija cili, poroin aqe.)

Турскиот: Уште, Македонците (по турски *makedonlular*) се народ (турски *kavm*) и нивното место се вика Македонија, секој којшто живее во Македонија се вика Македонец (*Makedonlu anilir*). (Dahi, makedonlular, kavmdir ve jerini dahi onlarin anilir Makedonija her, çim, makedonijada, jaşarsa, makedonlu anilir.)

И така, од трите параграфи се гледаат три реалности во тогашната и сегашнава Македонија. Во македонскиот се афирмира македонскиот народ како словенски народ меѓу другите словенски народи со Македонија како нивна татковина. Во албанскиот параграф се признава албанскиот народ како народ, од кој, одреден дел ја има Македонија како своја татковина (*vendin e tij*). А во турскиот параграф има класична формулација на признавање и на национално и на она што сега би се нарекувало граѓанско определување на идентитет: Македонците се народ со Македонија како татковина, а истовремено секој којшто ја има Македонија како татковина е Македонец, или можеби подобро, Македонијанец.

Со ова, можеме да направиме споредба со многу други места во светов, но да го земеме како пример Казахстан во Централна Азија. Секако, секоја земја има своја историја и свои специфичности, но сепак многу е интересно да се забележи дека во Казахстан се прави разилка меѓу *Kazax* и *Kazaxstııaneц* токму според етнички и граѓански идентитет. Гал и Клигман (2000:24-25, 123) даваат едно точно сумирање и бистра анализа на граѓански и национални идентитети кога пишуваат: „Далеку од заемна ексклузивност, граѓансконационализмот и етнонационализмот коегзистираат како различни позиции внатре во едно политичко поле, и двата се на располагање на елитите за возможно мобилизирање.“ Додека Горѓи Пулевски може да се опише како припадник на елита само доколку беше писмен во Османската Империја на деветнаесетти век, сепак се трудеше да го определи истовремено како и македонскиот народно-национален идентитет така и македонскиот граѓанско-национален идентитет. Изделувањето на овие категории веќе долго време претставува предизвик (Фишман 1968). Сложеностите се исти во секоја европска етнонационална држава од Шпанија до Русија и од Норвешка до Грција, па и понатаму надвор од Европа. Нема ниедна таква држава која е едноетнична ниту еднојазична (барем во стварноста, на пр. според францускиот устав, сите граѓани на Франција се Французи (а не францијани) иако се уште се зборува на бретонски, каталански, баскиски, окситански, и др.) Секако, Горѓи Пулевски живееше во Османската Империја на деветнаесеттиот век, и во речникот се претставува како верен субјект на „elijfshanli Sultan Abdul Aziz, azamet najslavnaje“ (п. 67), но знаеме од неговата биографија дека исто така и учествувал во востанија (Конески 1974). Значи во Горѓи Пулевски имаме една навистина комплексна и модерна личност, и тој со неговите искуства во неговата родна земја, многу добро ги разбираше сложеностите на народно-национален и граѓанско-национален идентитет и се трудел и двата да ни ги хармонизира во неговата работа, имајќи предвид дека тогаш, како и сега, Македонија била и е многујазична и многукултурна. Тој насочува мирно соживеење (Пулевски 1875:67) и се труди да артикулира еден поглед

според којшто македонскиот народ и сите луѓе за коишто Македонија е нивна татковина се вклучени. Од сето тоа може да извадиме три поуки. Прво, дека уште во времето на Пулевски имаше паметни луѓе кои го препознаваа фактот дека нема тотално совпаѓање на моделот јазик = народ = територија = држава. Второ, дека ова несовпаѓање сепак треба да се хармонизира со реалностите на етнолингвистичкиот идентитет, од една страна, и условите на многујазичното образование. И на крај, фактот дека постои еден текст како овој на Пулевски од деветнаесети век ја докажува природата на многујазичната историја на Македонија, една историја на која треба да се сеќаваме.

Литература

1. **Ajeti, I.**: *Gjuha e „Divanit“ të Sheh-Maliqit*. Gjurmime Albanologjike 3. 1966, 27-52. (reprinted in *Studime gjuhësore në fushën të Shqipes* 2.217-48, Prishtina, 1985).
2. **Çabej, E.**: *Значајот на делото на Ѓорѓи Пулевски – како преходник во културната преродба на албанскиот народ*. Бигорски научно-културни средби: Научен Собир I, 169-175. Гостивар. 1971.
3. **Fishman, J.**: *Nationality-Nationalism and Nation-Nationalism*. Language Problems of Developing Nations, 39-51. **New York, 1968.**
4. **Friedman, V.**: *Macedonian Language and Nationalism during the Nineteenth and Early Twentieth Centuries*. *Balkanistica* 2, 1975, 83-98.
5. **Friedman, V.**: *Gjorgji Pulevski: Fjalorët e tij dhe Rilindja Kombëtare Shqiptare dhe Maqedonase*. Konferenca shkencore e 100-vjetorit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, Vol. 2, 245-256. Prishtina, 1990.
6. **Gal, S.; Gail K.**: *The Politics of Gender after Socialism*. Princeton: Princeton University, 2000.
7. **Hamiti, A.**: *Paralelja shqipe në dy fjalorët shumëgjuhësh të Gjorgji Pulevskit*. Skopje, 2005.
8. **Hazaj, G.**: *Rumeli ağizları tarihinin iki kaynağı üzerine*. *Türk Dili Araştırmaları Yılığ* Belleten, 1963. 117-120.
9. **Јашар-Настева, О.**: *За речниците на Ѓорѓи Пулевски и албанската паралела во нив*. Прилози на МАНУ – Одделение за лингвистика и литературна наука 9, 2, 1984, 43-56.
10. **Јашар-Настева, О.**: *Искажувањето на Ѓорѓи Пулевски за јазичната ситуација во Македонија*. Јазиците на почвата на Македонија. 33-51. Скопје, 1996.
11. **Јашар-Настева, О.; Конески Б.**: *Балкански јазични паралели на Ѓорѓи Пулевски*. Прилози на МАНУ – Одделение за лингвистика и литературна наука 9, 2, 1984, 57-63.